

Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

Studium Kształcenia Podyplomowego

Wojciech Maślowski

Prewencja i leczenie wynaczynień leków cytostatycznych

Specjalizacja: farmacja kliniczna

Kierownik specjalizacji: mgr farm. Maciej Milczarek

Bydgoszcz 2024

SPIS TREŚCI

I. WSTĘP	3
1. Definicja pojęć	3
1.1. Lek cytostatyczny	3
1.2. Wynacznienie.....	3
2. Etiologia wynacznień	3
3. Mechanizm uszkodzenia tkanek przez leki cytotoksyczne i cytostatyczne	4
II. PREWENCJA WYNACZYNIEŃ	6
1. Diagnostyka różnicowa.....	6
2. Podział leków cytostatycznych ze względu na ich potencjał uszkodzający	7
3. Czynniki zwiększające ryzyko wynacznienia	8
4. Sposoby zmniejszania ryzyka wynacznienia	9
III. LECZENIE WYNACZYNIEŃ	11
1. Postępowanie w przypadku wynacznienia z wklucia obwodowego.....	11
1.1 Działania specyficzne	12
2. Postępowanie w przypadku wynacznienia z wklucia centralnego.....	13
3. Działania poekspozycyjne	14
4. Zestaw do wynacznień	15
5. Specyficzne środki lecznicze	16
6. Interwencje chirurgiczne	19
IV. BIBLIOGRAFIA	22

I.WSTĘP

1. Definicja pojęć

1.1. Lek cytostatyczny

Lek Cytotoksyczny (LC) – lek zakwalifikowany według międzynarodowej klasyfikacji ATC do grupy L01 lub L04AX, zaliczany do grupy leków niebezpiecznych (NIOOSH) stosowany w chemioterapii nowotworów i innych chorób, posiadający co najmniej jedno z działań: mutagenne, teratogenne i kancerogenne.

1.2. Wynaczynienie

Wynaczynienie – każde niezamierzone wydostanie się leku poza naczynie żyłne do tkanek otaczających lub bezpośrednio nacieczenie tkanek, występujące na skutek nieprawidłowego podania leku lub pęknięcia naczynia żylnego. Proces, w którym jakikolwiek płyn (roztwór lub lek) przypadkowo wycieka do otaczającej tkanki. W kontekście terapii przeciwnowotworowej wynaczynienie odnosi się do nieumyślnego przeniknięcia cytostatyku do tkanki podskórnej lub tkanek znajdujących się głębiej, otaczających miejsce podania dożylnego lub dotętniczego. [3,4,5]

2. Etiologia wynaczynień

Uszkodzenie wskutek wynaczynienia definiuje się jako niezamierzone podanie leków dożylnych do tkanek miękkich, zamiast do układu naczyniowego. Częstość występowania wynaczynień u pacjentów leczonych systemowo waha się na poziomie 0,1-7% w stosunku do liczby ogółem leczonych lekami cytostatycznymi drogą dożylną, natomiast u mniej niż 1% chorych mają miejsce poważne komplikacje.[3,5] Niewłaściwe zarządzanie takim przypadkiem może spowodować katastrofalne uszkodzenia, w zależności od rodzaju perfundowanych leków. Istnieją dwa rodzaje takich substancji: leki powodujące martwicę i owrzodzenia oraz leki drażniące. Leki z pierwszej wymienionej grupy mają zdolność powodowania miejscowych stanów zapalnych, martwicy i owrzodzeń, a także różnorodnych uszkodzeń tkanek

podskórnych, gdy lek zostanie przypadkowo rozprzestrzeniony. Z kolei leki drażniące to substancje, nie niszczące tkanek, jeśli dojdzie do ich wynacznienia, lecz powodujące działania takie jak: ból, świąd, obrzęk, zaczerwienienie, miejscowe ocieplenie, uczucie rozpierania.[5]

Wynacznienia leków cytotoksycznych są klasyfikowane jako poważne zdarzenia niepożądane występujące w trakcie chemioterapii. Powikłania po wynacznieniach mogą zagrażać zdrowiu, niekorzystnie wpływać na jakość życia, stan psychofizyczny pacjenta, a także potencjalnie prowadzić do odroczenia kolejnego cyklu chemioterapii. Stan ten może prowadzić od zaczerwienienia i niewielkiego obrzęku, wystąpienia miejscowego stanu zapalnego, aż do wystąpienia owrzodzenia z uszkodzeniem mięśni, ścięgien i nerwów, a nawet martwicy tych tkanek.

3. Mechanizm uszkodzenia tkanek przez leki cytotoksyczne i cytostatyczne

Mechanizm uszkodzenia tkanek zależy od rodzaju leku. Intensywność uszkodzenia zależy od stężenia i objętości substancji. Najlepiej poznane są mechanizmy uszkodzenia tkanek wywołane wynacznieniem antybiotyków antracyklinowych oraz alkaloidów Vinca.

Po wydostaniu się do otaczających tkanek, antracykliny są wchłaniane przez komórki, w których wiążą się z kwasem deoksyrybonukleinowym (DNA) i powodują uszkodzenia bezpośrednie. Następnie uwalniają się z komórek (endocytoliza) i wchodzą do sąsiednich komórek, które także ulegają uszkodzeniu, co prowadzi do ich zniszczenia. Ten proces przypomina reakcję łańcuchową i może trwać długo, prowadząc do rozległych i głębokich owrzodzeń, w tym martwicy. Cząsteczki leku antracyklinowego mogą pozostawać w otaczających tkankach przez kilka tygodni, a nawet miesięcy po incydencie. Ważne jest, aby odróżnić wynacznienie leku od miejscowej nadwrażliwości na doksorubicynę, która występuje u 3% dorosłych i 21% dzieci.[3]

Leki, które nie wiążą się z DNA (takie jak alkaloidy Vinca czy taksoidy), charakteryzują się innym mechanizmem miejscowego uszkodzenia tkanek. W tym przypadku same leki są metabolizowane, ale uszkodzenie tkanek wynika głównie z lipofilnych substancji, w których te leki są rozpuszczone. Tego rodzaju wynacznienie

jest łatwiejsze do leczenia. Objawy mogą pojawić się natychmiast, po kilku godzinach, a nawet po kilku dniach i tygodniach.[4] Początkowe objawy – uczucie mrowienia, pieczenia, dyskomfort, ból lub obrzęk, zaczerwienienie w okolicy wklucia. Objawy późne – pęcherze, owrzodzenie i martwica tkanek.

Wynaczynienie wymaga natychmiastowego działania, a w najcięższych przypadkach może wymagać pilnej interwencji chirurgicznej.[2] Przy podejrzeniu wynaczynienia nie należy usuwać wklucia. Należy natychmiast podjąć czynności ratunkowe, aby zminimalizować niekorzystne skutki wynaczynienia (patrz: Instrukcja postępowania w przypadku wynaczynienia z wklucia obwodowego).[3]

II. PREWENCJA WYNACZYNIENI

1. Diagnostyka różnicowa

Niektóre leki (np. doxorubicyna, fludarabina) mimo prawidłowego podania mogą wywołać reakcje miejscowe niebędące wynaczynieniem – miejscowe reakcje skórne (rumień wokół wkłucia i wzdłuż żyły, pokrzywka, świąd) albo chemiczne zapalenie żyły prowadzące do zakrzepicy lub zwłóknienia żyły (uczucie pieczenia w miejscu wkłucia i skurcze wzdłuż żyły proksymalnie do miejsca wkłucia). W przypadku podejrzenia wynaczynienia należy zawsze wykluczyć podrażnienie i zapalenie żyły. Miejscowa nadwrażliwość objawia się najczęściej rumieniowym pasem wzdłuż żyły, z pokrzywką lub bez. Objawy te ustępują po około 30 minutach, niezależnie od zastosowanego leczenia.[3]

2. Podział leków cytostatycznych ze względu na ich potencjał uszkodzający

Leki cytostatyczne można podzielić ze względu na ich potencjał uszkodzający do jednej z 3 grup. Podział oraz proponowane oznaczenie kolorystyczne tych leków przedstawiono w Tabeli 1.[3,4,5]

Leki powodujące owrzodzenia i martwicę tkanek (Czerwony kolor etykiety)	Leki o działaniu drażniącym na ścianę naczyń krwionośnych i tkanek (Niebieski kolor etykiety)	Leki, które nie drażnią ściany naczyń krwionośnych i tkanek (Zielony kolor etykiety)
Wysoki potencjał niszczący Bendamustyna Cisplatyna (>0,5mg/ml) Doksorubicyna Mitomycyna C Paklitaksel i pochodne Winkrystyna Niski potencjał niszczący Cisplatyna (w mniejszych stężeniach<0,5mg/ml) Etopozyd w wysokim stężeniu 5-Fluorouracyl (w dużych stężeniach) Oksaliplatyna Mitoksantron	5-Fluorouracyl Doksorubicyna liposomalna Etopozyd Ifosfamid Karboplatyna Topotekan	Alemtuzumab Bewacizumab Bortezomib Cyklofosfamid Cytarabina, Fludarabina Gemcytabina Kladrybina Metotreksat Rituxymab

Tabela 1. Klasyfikacja leków cytotoksycznych w zależności od działania uszkodzającego tkanki w trakcie wynaczynienia.

3. Czynniki zwiększające ryzyko wynaczynienia:

❖ Zależne od pacjenta:

- ✓ żyły małe i delikatne
- ✓ żyły uszkodzone po wielu wcześniejszych cyklach chemioterapii
- ✓ żyły wypukłe, ale ruchome (np. u osób starszych)
- ✓ choroby związane z zaburzonym przepływem krwi (np. choroba Raynauda, zaawansowana cukrzyca, inne ciężkie choroby żył obwodowych)
- ✓ zaburzenia krzepnięcia i skłonność do krwawień
- ✓ upośledzone czucie obwodowe
- ✓ utrudniona komunikacja z pacjentem (brak wczesnego zgłaszania niepokojących symptomów)
- ✓ męczące, długotrwałe wlewy
- ✓ czynniki ryzyka związane z pacjentem, które mogą prowadzić do intensyfikacji środków zapobiegawczych lub do implantacji wszczepialnego centralnego dostępu żylnego (portu naczyniowego)
- ✓ twarde i/lub stwardniałe żyły na skutek wcześniejszych wielokrotnych kursów chemioterapii lub nadużywania leków/narkotyków
- ✓ wydatne, ale przesuwalne żyły (np. u osób starszych)
- ✓ choroby lub stany związane ze zmienionym/upośledzonym krążeniem, na przykład zespół Raynauda, zaawansowana cukrzyca, ciężka choroba naczyń obwodowych, obrzęk limfatyczny lub zespół żyły głównej górnej
- ✓ predyspozycje do krwawienia, zwiększona przepuszczalność naczyń lub pacjenci z zaburzeniami krzepnięcia
- ✓ otyłość, w której obwodowy dostęp żylny jest trudniejszy
- ✓ zaburzenia czucia, które pogarszają zdolność do odczuwania zmian w miejscu podawania chemioterapii
- ✓ pacjenci z trudnościami komunikacyjnymi lub małe dzieci (utrudniona zdolność do zgłaszania wczesnych objawów wynaczynienia)

❖ Zależne od procedury wkłucia i podaży leku:

- ✓ niedostatecznie wyszkolony personel
- ✓ wielokrotne próby nakłucia żyły
- ✓ niewłaściwy wybór miejsca wkłucia
- ✓ wstrzyknięcia „bolusy”
- ✓ wysokie ciśnienie infuzji
- ✓ niewłaściwy wybór sprzętu (rodzaj wkłucia, rozmiar, użycie metalowej igły typu „motylek”)
- ✓ niewłaściwe założenie wkłucia, zbyt duża jego ruchomość, utrudniony dostęp do portu

4. Sposoby zmniejszania ryzyka wynaczynienia:

- ❖ systematyczne szkolenie personelu biorącego udział w leczeniu lekami cytotoksycznymi (lekarze, pielęgniarki / położne, farmaceuci)
- ❖ przestrzeganie procedur i stosowanie potwierdzonych technik podaży leku:
  - ✓ wybór miejsca wkłucia powinien być dobrze przemyślany - jeżeli dostęp do żył obwodowych jest utrudniony, należy rozważyć wkłucie centralne
  - ✓ do wkłuć obwodowych zalecane są duże żyły na przedramieniu
  - ✓ wkłucia powinny być oddalone od stawów
  - ✓ wkłucia nie powinno się zakładać na wewnętrznej stronie nadgarstka i na kończynach dolnych
  - ✓ żyły w zgięciu łokcia lub na stronie grzbietowej dłoni nie są zalecane, w szczególności dla leków powodujących owrzodzenia i martwicę tkanek
  - ✓ należy unikać miejsc z obrzękiem limfatycznym/po stronie mastektomii
  - ✓ metalowe igły typu „motylek” nie mogą być stosowane, ponieważ mogą się łatwo przesunąć i spowodować przebicie żyły
  - ✓ należy używać cewników o odpowiedniej elastyczności
  - ✓ dla leków powodujących owrzodzenia i martwicę tkanek, o długim czasie wlewu wysoce rekomendowane jest wkłucie centralne

- ✓ po założeniu wkłucia należy sprawdzić, czy możliwe jest odciągnięcie krwi, następnie przepłukać wkłucie 10 ml 0,9% NaCl i upewnić się, że nie ma symptomów wynaczynienia
  - ✓ zaleca się każdorazowe przepłukiwanie wkłucia 10-20 ml 0,9% NaCl pomiędzy podaniem kolejnych leków
  - ✓ przez cały czas podaży bolusa należy kontrolnie sprawdzać możliwość odciągnięcia (zaaspirowania) krwi
  - ✓ iniekcja w postaci bolusa dla leków powodujących owrzodzenia i martwicę tkanek powinna być wykonywana z jednoczesną infuzją obojętnego roztworu płuczącego
- ❖ regularna kontrola miejsca wkłucia i obserwacja pod kątem pojawienia się takich objawów jak obrzęk, ból, narastające w trakcie podaży leku zaczerwienienie w okolicy wkłucia
  - ❖ wczesna identyfikacja pacjentów z grup podwyższonego ryzyka wystąpienia wynaczynienia
  - ❖ uświadamianie pacjentów i ich rodzin/opiekunów w zakresie obserwacji miejsca podania i szybkiego zgłaszania niepokojących symptomów

III. LECZENIE WYNACZYNIENÍ

1. Postępowanie w przypadku wynacznienia z wkłucia obwodowego:

Krok 1

Przerwać wlew i odłączyć od wkłucia. Pozostawić igłę na miejscu.

Krok 2

Zidentyfikować wynaczniony lek.

Krok 3

Pozostawiając wkłucie na miejscu, spróbować delikatnie odciągnąć przez kaniulę możliwie największą ilość wynacznionego roztworu. Nie należy uciskać na obszar wynacznienia. Zanotować w dokumentacji pacjenta usuniętą objętość roztworu.

Usunąć kaniulę.

Krok 4

Zaznaczyć długopisem lub markerem obwód obszaru wynacznienia.

Krok 5

Wezwać lekarza. Jak najszybciej rozpocząć działania specyficzne.

Krok 6

Unieść i unieruchomić kończynę. W razie potrzeby podać leki przeciwbólowe.

1.1 Działania specyficzne

Działania specyficzne w przypadku zależności od wynaczonego leku przedstawiono w Tabeli 2.

Leki powodujące owrzodzenia i martwicę tkanek oraz leki o działaniu drażniącym na ścianę naczyń krwionośnych i tkanek		Leki, które nie drażnią ściany naczyń krwionośnych i tkanek
<p>ZLOKALIZOWAĆ I ZNEUTRALIZOWAĆ</p> <p>dla leków:</p> <p>Cisplatyna (st.< 0,5mg/ml)</p> <p>Doksorubicyna liposomalna</p> <p>Mitomycyna-C</p> <p>Mitoksantron</p> <p>Doxorubicyna</p>	<p>ROZPROSZYĆ I ROZCIEŃCZYĆ</p> <p>dla leków:</p> <p>Vincristina</p> <p>Paklitaksel</p>	Zastosować miejscowo zimne , suche okłady/kompresy, zastosować elewację narażonej kończyny.
<p>Krok 5A. MIEJSCOWO</p> <p>Przykładać zimne, suche okłady/kompresy (na 20 minut, 4 razy dziennie przez 1-2 dni).</p> <p>Nie stosować kompresów zawierających alkohol.</p>	<p>Krok 5A ROZPROSZENIE</p> <p>Przykładać ciepłe, suche okłady/kompresy (na 20 minut, 4 razy dziennie przez 1-2 dni).</p>	
<p>Krok 5B NEUTRALIZACJA</p> <p>Użyć specyficznego antidotum</p> <p>Doxorubicyna/mitoksantron:</p> <p>DMSO (<i>Dolobene Sport Gel</i>)</p> <p>lub</p> <p>Deksrazoxan (<i>Cardioxane</i>)</p>	<p>Krok 5B ROZCIEŃCZENIE</p> <p>Podawać środki zwiększające resorpcję:</p> <p>Hialuronidaza (<i>Hylase</i>)</p>	

Tabela 2. Działania specyficzne w przypadku wynaczonego z wkłucia obwodowego.

2. Postępowanie w przypadku wynacznienia z wkłucia centralnego:

Krok 1

Przerwać wlew i odłączyć od wkłucia. Nie usuwać kaniuli.

Krok 2

Zidentyfikować wynaczniony lek.

Krok 3

Pozostawiając wkłucie na miejscu, spróbować delikatnie odciągnąć przez kaniulę możliwie największą ilość wynacznionego roztworu. Nie należy uciskać na obszar wynacznienia, Zanotować w dokumentacji pacjenta usuniętą objętość roztworu. Usunąć kaniulę. W przypadku wynacznienia do tkanki podskórnej podjąć dodatkowo działania specyficzne jak w przypadku wynacznienia z wkłucia obwodowego.

Krok 4

Działania specyficzne: jeżeli wynacznionym lekiem jest antracyklina, należy rozważyć wczesną podaż dożylną leku Dexrazoxane.

Krok 5

Zidentyfikować obszar wynacznienia wykonując pilnie RTG lub TK klatki piersiowej. Niezwłocznie skontaktować się z chirurgiem.

Krok 6

OPŁUCNA	ŚRÓDPIERSIE	TKANKA PODSKÓRNA
Rozważyć pilne nakłucie lub drenaż jamy opłucnej	Rozważyć pilną torakoskopię lub torakotomię	Rozważyć drenaż chirurgiczny wynacznionego roztworu

Krok 7

Zastosować płynoterapię i leczenie przeciwbólowe. Rozważyć antybiotykoterapię i tlenoterapię.

Krok 8

Postępująca poprawa:	Brak poprawy:
Opieka ambulatoryjna	Wykonać TK
Stopniowo odstawiać leki przeciwbólowe	Rozważyć dalsze procedury chirurgiczne

Krok 9

Usunąć wkłucie centralne. Rozważyć założenie nowego wkłucia centralnego po przeciwnej stronie lub wkłucia obwodowego do następnych podań leków.

3. Działania poekspozycyjne

Każde stwierdzone wynacznienie jako zdarzenie niepożądane musi być zgłoszone i odpowiednio udokumentowane. W formularzu należy zawrzeć następujące dane: imię i nazwisko pacjenta oraz PESEL / datę urodzenia, datę i godzinę wystąpienia wynacznienia, nazwę wynacznionego leku oraz użytego rozcieńczalnika, stwierdzone objawy wynacznienia, opis rodzaju wkłucia, określenie obszaru wynacznienia, przybliżoną objętość wynacznionego leku oraz opis podjętych działań z data i godziną.

Zalecana jest dokumentacja fotograficzna miejsca wynacznienia w celu obserwacji zmian i ułatwienia dalszego postępowania. Pacjent musi zostać poinformowany o skali problemu i możliwych konsekwencjach.

Należy kontrolować stan pacjenta po wynacznieniu leków powodujących owrzodzenia i martwicę tkanek, ponieważ niektóre symptomy wynacznienia mogą być początkowo mało widoczne i narastać w kolejnych dniach. Zaleca się kontrolę

pacjenta codziennie lub raz na 2 dni w pierwszym tygodniu po wynacznieniu, a następnie raz w tygodniu, aż do całkowitego ustąpienia objawów.

4. Zestaw do wynacznień

Zestaw pierwszej pomocy do natychmiastowego zastosowania w przypadku wynacznienia powinien znajdować się w łatwo dostępnym miejscu we wszystkich oddziałach prowadzących leczenie lekami cytotoksycznymi.

Zalecany skład zestawu pierwszej pomocy do natychmiastowego zastosowania w przypadku wynacznienia

- strzykawki (1 ml, 5 ml, 10 ml) – po 5 szt.
- igły (0,5; 0,6; 0,8; 1,2) – po 5 szt.
- kompresy sterylne 10 x 10 cm – 10 szt.
- bezalkoholowy środek dezynfekcyjny – 1 op.
- okłady ciepło/zimno – 2 szt. (1 szt. w lodówce)
- marker do zaznaczenia obszaru wynacznienia – 1 szt.
- 0,9% NaCl (ampułki 10 ml) – 10 amp.
- woda do iniekcji 100 ml – 2 op.
- płyn Ringera z mleczanami 500 ml – 1 op.
- hialuronidaza (Hylase) – 10 fiol. po 150 j.m. (w lodówce - temp. przechowywania 2-8 °C)
- Deksraxoxan (Cardioxane) – 10 fiol. po 500 mg
- DMSO żel (Dolobene Sport Gel) – 1 op.

5. Specyficzne środki lecznicze

❖ Zimne suche okłady

- ✓ **Ważne:** niezalecane jest przykładanie zimnych okładów bezpośrednio do skóry. Nie stosuje się do wynaczynień spowodowanych alkaloidami Vinca oraz oksaliplatyną.
- ✓ **Efekt:** wywołują skurcz naczyń krwionośnych, co spowalnia dyfuzję i zmniejsza eliminację leku, zmniejsza wchłanianie komórkowe i cytotoksyczny efekt antracyklin
- ✓ **Zalety:** łatwe w zastosowaniu, nieinwazyjne
- ✓ **Wady:** mogą zwiększyć toksyczność alkaloidów Vinca; ograniczona skuteczność, gdy stosowane są samodzielnie.
- ✓ **Zastosowanie:** zwykle stosowane w połączeniu z DMSO dla leków takich jak: dokсорubicyna, epirubicynina, mitomycyn

❖ Ciepłe suche okłady:

- ✓ **Ważne:** nie zalecane jest przykładanie ciepłych okładów bezpośrednio do skóry, nie powinno się stosować wilgotnych okładów ponieważ może to zmiękczyć skórę i prowadzić do martwicy.
- ✓ **Efekt:** rozszerzają naczynia, poprawiają krążenie krwi i przyspieszają eliminację leku, tym samym zmniejszając lokalne stężenie leku cytostatycznego.
- ✓ **Zalety:** łatwe w zastosowaniu, nieinwazyjne.
- ✓ **Wady:** mogą zwiększyć aktywność niektórych leków cytostatycznych, takich jak dokсорubicyna, co może prowadzić do większych uszkodzeń tkanek.
- ✓ **Zastosowanie:** zwykle stosowane w połączeniu z hialuronidazą dla alkaloidów Vinca, taksoidów.

❖ **Deksrazoksan (Savene®)**

- ✓ **Ważne:** musi być podany w ciągu 6 godzin po wystąpieniu wynaczynienia. Infuzja powinna trwać 1-2 godziny. Nie stosować jednocześnie z DMSO.
- ✓ **Efekt:** chelatuje żelazo i hamuje topoizomerazę II, zmniejszając skutki wynaczyńień spowodowanych przez antybiotyki antracyklinowe.
- ✓ **Zalety:** zatwierdzony lek do leczenia wynaczyńień antracyklinami z udowodnioną skutecznością kliniczną.
- ✓ **Wady:** musi być podany systemowo, istnieje ryzyko poważnych działań niepożądanych i zwiększenia toksyczności chemioterapii, zwłaszcza hematologicznej. Koszt terapii jest wysoki.
- ✓ **Podanie:** przygotować zgodnie z instrukcją produktu. Podawać dożylnie przez 1 - 2 godziny przez dużą żyłę w kończynie niezajętą wynaczynieniem. Lek podaje się raz dziennie przez trzy dni z rzędu (pojedyncza dawka może przekroczyć 2000 mg):
  - Dzień 1: 1000 mg/m²
  - Dzień 2: 1000 mg/m²
  - Dzień 3: 500 mg/m²
- ✓ Należy dostosować dawkowanie w przypadku niewydolności nerek.
- ✓ **Zastosowanie:** w przypadku małych wynaczyńień i bez objawów klinicznych leczenie może być pominięte.

❖ **Dimetylosulfotlenek (DMSO):**

- ✓ **Ważne:** stosować stężenie 99%, unikać jednoczesnego stosowania z deksrazoksanem. Przeciwwskazany w przypadku wynaczynienia liposomalnych antracyklin.
- ✓ **Efekt:** DMSO działa przeciwzapalnie, jako środek znieczulający miejscowo, rozszerzający naczynia, oraz rozpuszczający kolagen. Szybko penetruje tkanki i działa jako silny neutralizator wolnych rodników, co czyni go skutecznym w przypadku leków takich jak antracykliny.
- ✓ **Zalety:** łatwy w zastosowaniu, nieinwazyjny, dobrze tolerowany, z udokumentowaną skutecznością kliniczną.

- ✓ **Wady:** powoduje charakterystyczny zapach czosnku, a także reakcje skórne (np. pieczenie, rumień, pęcherze). Są one odwracalne.
- ✓ **Zastosowanie:** należy stosować 4 krople 99% DMSO na 10 cm² powierzchni skóry natychmiast po wynaczeniu (w ciągu 10-25 minut). Dla najlepszych efektów należy połączyć z suchymi zimnymi okładami.

❖ **Hialuronidaza:**

- ✓ **Ważne:** należy zapewnić odpowiednią dawkę, do 1 500 I.U. na leczenie. Lek stosowany poza wskazaniami.
- ✓ **Efekt:** enzymatycznie degradowuje kwas hialuronowy, chondroitynę i mukopolisacharydy, rozluźniając strukturę tkanek łącznych i wspomagając wchłanianie leku z miejsca wynaczenia.
- ✓ **Zalety:** zwykle dobrze tolerowana, minimalne działania niepożądane, może wykazywać synergizm z ciepłymi suchymi okładami w leczeniu alkaloidami Vinca.
- ✓ **Wady:** wymaga iniekcji, może powodować ból podczas podania.
- ✓ **Zastosowanie:** należy podać wokół miejsca wynaczenia 5 nakłuć po 0,2 ml (podskórnym lub śródskórnym) z użyciem 150 I.U. roztworu hialuronidazy (1 ml rozpuszczalnika, np. sól fizjologiczna 0,9%).

❖ **Środki niewskazane**

- ✓ **Wodorowęglan sodu** - nie zaleca się stosowania z powodu ryzyka martwicy.
- ✓ **Tiosiarczan sodu** - inwazyjny środek, którego można uniknąć, stosując DMSO w celu uzyskania podobnych rezultatów terapeutycznych.
- ✓ **Steroidy** - nie zaleca się stosowania steroidów ani ogólnych, ani miejscowych.

6. Interwencje chirurgiczne

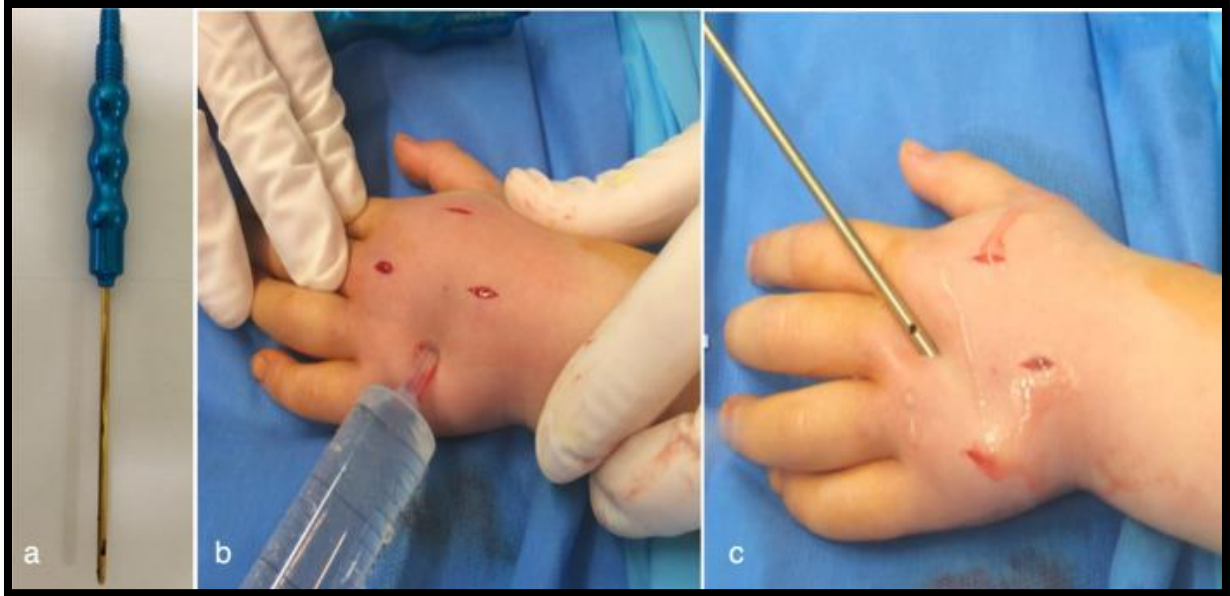
Interwencje chirurgiczne mogą obejmować rozległe oczyszczanie rany z martwych tkanek z późniejszym ich pokryciem plastyką skóry lub tzw. technikę "SWOP" (*ang. Subcutaneous wash-out procedure* – procedura płukania solą fizjologiczną/podskórna) i która powinna być przeprowadzana wyłącznie przez odpowiednio wykwalifikowany personel.[2,6]

Procedura płukania solą fizjologiczną jest bezpieczną, prostą znacząco zmniejszającą częstość występowania rozległych uszkodzeń skóry. Nie mniej jednak kluczowe jest wczesne zastosowanie procedury.[6]

Procedura wypłukiwania solą fizjologiczną powinna zostać zastosowana jeśli to możliwe, w ciągu sześciu godzin po incydencie. Polega ona na podaniu 0,9% roztworu soli fizjologicznej do tkanek podskórnych za pomocą strzykawki w sterylnych warunkach wokół dotkniętego obszaru. Objętość użytego płynu jest stosunkowo wysoka (200 ml do 500 ml) i zależy od dotkniętego obszaru anatomicznego w celu uzyskania maksymalnego efektu rozcieńczenia. Następnie wykonuje się wiele (minimum cztery) małych nacięć skóry, aby umożliwić umieszczenie tępej kaniuli o średnicy 2 mm. Następnie wprowadza się kaniulę w celu utworzenia drenaży podskórnych. Kolejnym etapem jest przeprowadzenia lipoaspiracji kaniulą przez wykonane nacięcia, aby odessać roztwór soli fizjologicznej z wynaczynionym lekiem cytotoksycznym.[2]

Procedurę tę powtarza się kilka razy, aby uzyskać maksymalne rozcieńczenie substancji cytotoksycznej. Wykonane nacięcia pozostawia się nie zaszyte w celu zapewnienia usunięcia roztworu soli. Nie stosuje się miejscowych środków przeciwbólowych. Nacięcia należy przykryć płatkami nasączonymi 5% roztworem glukozy dla lepszego wchłaniania pozostałych resztek soli fizjologicznej.[2]

Przebieg procedury oraz jej efekty zobrazowano na zdjęciach 1 – 3.

Zdjęcie 1. Wykonywanie procedury płukania SWOP.[2]

Zdjęcie 2. Przedstawienie efektu procedury natychmiast po oraz 6 miesięcy od jej przeprowadzenia.[2]

Zdjęcie 3. Zdjęcie przedstawiające przedramię 15 letniej pacjentki po 10 miesiącach od wdrożenia procedury. Wynaczyniona została winkrystyna w lewym przedramieniu. Martwicze zapalenie powięzi wystąpiło 48 godzin po zabiegu płukania solą fizjologiczną, co wymagało chirurgicznego oczyszczenia i przeszczepu skóry. Należy zauważyć, że w tym przypadku procedurę SWOP przeprowadzono w terminie, ale objętość wynaczynionego leku była duża - 55 ml.[2]

IV. BIBLIOGRAFIA

1. ESMO Pocket Guidelines Supportive Care 2020 Tłumaczenie: lek. Łukasz Kwinta, dr n. med. Dariusz Stencel
2. Mas V, Simon AL, Presedo A, Mallet C, Ilharreborde B, Jehanno P. Upper limb extravasation of cytotoxic drugs: results of the saline washout technique in children. *J Child Orthop.* 2020 Jun 1;14(3):230-235.
3. Management of extravasation of antineoplastic agents, Rubach M. *Oncology in Clinical Practice* 2018, Vol. 14, No. 1, 15–22.
4. Extravasation in Oncology, medac GmbH Pharmacovigilance July 2014
5. Wynacznienia Leków Przeciwnowotworowych. Profilaktyka – Postępowanie Terapeutyczne – Edukacja Rekomendacje PSPO, Warszawa 2017 pod redakcją PASEK M. i JOB DY B.,
6. Steiert A, Hille U, Burke W, Gohritz A, Zilz S, Herold C, Vogt PM. Subcutaneous wash-out procedure (SWOP) for the treatment of chemotherapeutic extravasations. *J Plast Reconstr Aesthet Surg.* 2011 Feb;64(2):240-7.